

УДК 349.4.34

І. І. Каракаш

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНО-ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ: МИНУЛЕ, СУЧАСНЕ, МАЙБУТНЄ

Постановка проблеми. Україна є найбільшою країною європейського континенту, площа якої складає 603,7 тис. км² або близько 6 % території Європи. Для порівняння площі окремих європейських країн становлять: Франції – 547,03 тис. км²; Іспанії – 497,3 тис. км²; Швеції – 449,96 тис. км²; Норвегії – 385,18 тис. км²; Німеччини – 357,02 тис. км²; Фінляндії – 337,03 тис. км²; Польщі – 312,68 тис. км²; Італії – 309,54 тис. км²; Великої Британії – 244,82 тис. км². При цьому Україна є потужною аграрною країною з величезним потенціалом аграрно-земельних ресурсів. Станом на 1 січня 2016 року її сільськогосподарські землі склали 42726,4 тис. га, або 70,8%, у тому числі сільськогосподарські угіддя – 41507,9 тис. га або 68,8%. У складі цих земель виділяють: рілля – 32541,3 тис. га, або 53,9%; пасовища – 5434,1 тис. га, або 9,0%; сіножаті – 2406,4 тис. га, або 4,0%; багаторічні насадження – 892,4 тис. га, або 1,5%; перелоги – 233,7 тис. га, або 0,4%; інші сільськогосподарські землі – 1218,5 тис. га, або 2,0%. За даними Держземкадастру, в структурі сільськогосподарських угідь України площа особливо цінних земель становить понад 12 млн. га [1]. Тому основним видом діяльності в агропромисловому комплексі є виробництво продовольчої продукції та сільськогосподарської сировини. Одночасно цей комплекс охоплює потужні системи виробничих, переробних, науково-дослідних, сервісних й інших підприємств та їх об'єднань.

Мета – аналіз позитивних досягнень та допущених прорахунків за минулий період проведення земельної реформи в Україні.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що вже в 60-ті роки минулого століття відбулося відродження і поновлення національної економіки країни, зруйнованої Другою світовою війною. Проте в подальшому післявоєнні економічні, організаційні, управлінські, правові та інші заходи на практиці не надавали очікуваних результатів. Економічний потенціал сільськогосподарських підприємств використовувався неефективно, земельні площі належали їм лише на праві безстрокового користування, а праця селян майже не стимулювалася. Потрібно було поступово усувати застарілі консервативні методи ведення господарської діяльності та впроваджувати

нові організаційно-правові форми і соціально-економічні засади господарювання. Але це не відбувалося, що призвело до визнання 80-х років минулого століття застійними.

В умовах панування виключної державної власності на землю та колгоспно-кооперативної форми власності на інші засоби виробництва основними товаровиробниками сільськогосподарської продукції були колгоспи і радгоспи, а роль регуляторів суспільних відносин у сфері ведення сільського господарства відігравали спочатку колгоспне, а пізніше – сільськогосподарське законодавство і право. Слід також зазначити, що в 60-і роки було прийнято декілька відчутних «замахів» на існування та діяльність особистих підсобних господарств селян із метою усунення причин їх відволікання від громадського виробництва. Це також вплинуло на обсяги виробництва сільськогосподарської продукції та рівень продовольчого забезпечення населення країни.

Багаторічна діяльність колгоспів і радгоспів демонструвала, що нарощування поставок селу сільськогосподарської техніки, мінеральних добрив, паливно-мастильних та інших ресурсів, а також багатолюдна зайнятість працівників у сільському господарстві не надавали належної віддачі. Економіко-господарський стан агропромислового комплексу знаходився в занепаді та викликав стурбованість не тільки владних структур, а й широкого кола селян та інших верств населення. Така стурбованість була викликана недостатнім задоволенням продовольчою продукцією жителів країни на протязі тривалого часу. Кризова ситуація в сільському господарстві негативно впливала на економіку всього народногосподарського комплексу та підвищувала соціальну напруженість у суспільстві.

Важке становище в агропромисловому комплексі країни пояснювалось багатьма причинами: низьким рівнем виробництва праці, плановою системою господарювання, волюнтаризмом у постановках програмних завдань перед сільським господарством, адміністративно-командною системою управління, необґрунтованим втручанням державних і місцевих органів у діяльність сільськогосподарських підприємств тощо. Крім цього, застарілі організаційні форми господарювання на селі не забезпечували зацікавленість селян у результатах своєї праці та не дозволяли підвищувати ефективність громадського виробництва. З цих та інших причин на початку 90-х років минулого століття агропромисловий комплекс країни набув стабільних ознак своєї збитковості.

Низьку ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств можна продемонструвати такими даними: громадський сектор країни займав 83% земель сільськогосподарського призначення, а виробляв не більше 43% валової продукції сільського господарства. Одночасно особисті підсобні господарства селян мали у своєму користуванні лише 17% земельних ресурсів і виробляли 57% сільськогосподарської продукції без будь-якої підтримки з боку державних чи місцевих органів влади.

Соціально-економічна ситуація в країні набула такої глибини, що не було реального резону здійснювати відповідні вкладення в збиткове виробництво. Виправлення глибоко кризового і соціально небезпечного становища з продовольчим забезпеченням населення країни звичайними повсякденними засобами адміністрування вже не мало перспектив. Єдиним шляхом виходу з кризового стану, включаючи й аграрне виробництво, був шлях проведення радикальних економічних реформ із переходом від планової економічної системи до ринкових засад господарювання.

Слід зазначити, що всі реформи минулих часів, як правило, починалися з проведення реформаторських заходів стосовно аграрних і земельних відносин. Так було в останні півтора століття, в тому числі на території сучасної української держави. З реформування селянсько-земельних відносин розпочалася радикальна реформа на підставі проголошення імператорського Маніфесту від 19 лютого 1861 року [2]. Так звана Столипінська аграрна реформа також була започаткована з видання царського указу «Про доповнення деяких постанов діючих законів, які стосуються селянського землеволодіння і землекористування» від 9 листопада 1906 року [3]. Відомо, що реформування земельних відносин радянською владою розпочалася з проголошення декрету «Про землю» від 26 жовтня (7 листопада) 1917 року [4]. Засади сучасної аграрно-земельної реформи в українській державі були закладені Земельним кодексом України від 18 грудня 1990 року [5] та його наступною редакцією від 13 березня 1992 року [6], які супроводжувалися постановами Верховної Ради України «Про земельну реформу» від 18 грудня 1990 року [7] та «Про прискорення земельної реформи та приватизацію землі» від 13 березня 1992 року [8].

Варто звернути увагу і на те, що всі зазначені реформування аграрно-земельних відносин у наступному приводили до реформування інших сфер суспільного життя, докорінного перегляду засад виробництва та перетворення основ функціонування державних інституцій, зокрема оновлення адміністративно-територіального устрою, реформування правової та судової системи, проведення реформ в освітній сфері і навіть проведення військової реформи. Можна вважати, що прояв зазначеної закономірності є відображенням основоположного впливу аграрно-земельних відносин на всі інші суспільні відносини і засадничою підставою для гармонізації всієї системи організації суспільного життя.

Реформування аграрно-земельних відносин завжди належало до надто складних завдань і найважливіших напрямів соціально-економічної політики держави. У постанові «Про земельну реформу» зазначається, що земельна реформа є складовою частиною економічної реформи, здійснюваної в Україні у зв'язку з переходом економічної системи в державі на ринкові відносини. Завданням реформи є перерозподіл земель з одночасною передачею їх у приватну та колективну власність, а також у користування підприємствам, установам і організаціям з метою створення умов для рівноправного розвитку різних форм господарювання на землі, формування багатокладної економіки, раціонального використання та охорони земель.

З метою законодавчого забезпечення переходу незалежної української держави до ринкової економіки була прийнята низка реформаторських законодавчих актів, у тому числі у сфері реформування аграрно-земельних відносин. До них, зокрема, відносились Закони України «Про форми власності на землю» від 30 січня 1992 року [9], «Про власність» від 7 лютого 1991 року [10], «Про господарські товариства» від 19 вересня 1991 року [11], «Про селянське (фермерське) господарство» від 20 грудня 1991 року [12], «Про колективне сільськогосподарське підприємство» від 14 лютого 1992 року [13] та інші важливі правові акти, які відкривали принципово новий підхід до регулювання усієї системи економічних відносин, включаючи й аграрно-земельний сектор. Проте реформаторські перетворення, насамперед, стосуються відносин власності на землю, тобто володіння, користування та розпорядження землею як основним засобом виробництва в сільському та лісовому господарстві, а також використання землі як просторового базису для розташування будь-яких об'єктів на земній поверхні.

Коло господарюючих суб'єктів у сільському господарстві значно розширювалося завдяки появі нових організаційно-правових форм і видів агровиробників. Сфера аграрного і земельного законодавства мала охоплювати правове регулювання діяльності приватних, комунальних і державних підприємств, спільних підприємств, агрофірм та агрохолдингів, усіх видів сільськогосподарських кооперативів, фермерських і особистих селянських господарств, сільськогосподарських акціонерних товариств і товариств з обмеженою відповідальністю, приватно-орендних підприємств та їх об'єднань, різноманітних агроасоціацій і агроспілок та інших агрогосподарських утворень і формувань. Така різноманітність суб'єктів аграрного права була обумовлена реальним запровадженням різних форм власності та розширенням організаційно-правових форм господарювання на землі. Усе зазначене сприяло утворюванню нових засад функціонування і діяльності ефективних товаровиробників у сільському господарстві.

Слід зауважити, що соціально-економічні та громадсько-політичні умови, в яких здійснювалася аграрно-земельна реформа, були надзвичайно несприятливими і надто складними. Економічна криза, що охопила майже всі сфери суспільного життя, вимушувала застосовувати термінових, не завжди популярних, а інколи недостатньо виважених заходів і рішень. До того ж, навколо питань реформування аграрних і земельних відносин тривалий час точилася гостра боротьба різних поглядів і підходів. Звичайно, земельні відносини є серцевиною аграрної політики держави, а їх реформування, перш за все, має відповідати інтересам селянства.

Отже, наближення сільського працівника як справжнього виробника продовольчої продукції до володіння земельними ресурсами й іншими засобами виробництва та його утвердження як самостійного господаря землі слід розглядати в якості одного з головних завдань земельної та аграрної реформи. Проте за різними і взаємно протилежними поглядами зазначене завдання може досягатись як завдяки реалізації стародавнього принципу

«земля має належати тим, хто її обробляє», так і запровадженням економічних, організаційних і правових механізмів, форм і методів господарювання на землі з ефективною державною підтримкою сільського господарства без приватної власності на землю, оскільки вона не створена працею людини і суспільними витратами. Безумовно, обидві точки зору мають право на існування, але лише як наукові погляди з відповідною аргументацією, а завданням законодавця є впровадження обраного напряму за своєю суверенною волею.

Практичною складовою частиною проведення аграрної реформи стала реструктуризація сільськогосподарських підприємств, які функціонували на основі колективної форми власності. Колективна власність та засновані на ній організаційно-правові форми агровиробничих структур за багаторічними показниками демонстрували свою малоефективну результативність. Саме це стало домінуючим фактором необхідності реформування аграрного сектора економіки, зокрема перетворення колективних агропідприємств у підприємства, що засновані на приватній формі власності. Проте слід зауважити, що колективна власність в якості законодавчої основи діяльності господарюючих суб'єктів-підприємств у даний час все ж зберігається в главі 10 Господарського кодексу України від 16 січня 2003 року [14].

Правовою основою реорганізації та перетворення колективних сільськогосподарських підприємств (КСП) у різноманітні форми приватних та кооперативних підприємств став указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектору економіки» від 3 грудня 1999 року [15]. Метою президентського указу було забезпечення реалізації державної аграрної політики, прискорення реформування та розвитку аграрного сектора економіки на засадах приватної форми власності.

Відповідно до положень зазначеного указу реформування колективних сільськогосподарських підприємств мало здійснюватися в напрямі створення: приватних сільськогосподарських підприємств, які підпадають під правовий режим таких підприємств; фермерських господарств, статус яких визначався спеціальним законом; господарських товариств, правове становище яких також визначалось спеціальним законом; сільськогосподарських кооперативів, що мали формуватися згідно із Законом України «Про сільськогосподарську кооперацію» [16]; приватно-орендних підприємств, які, крім власної земельної ділянки, могли орендувати землю в інших землевласників (у держави і територіальної громади, юридичних та фізичних осіб). Президентським указом також передбачалося формування необхідної інфраструктури аграрного ринку, в тому числі аграрних бірж, оптових ринків, агроторгівельних домів, аукціонів, ярмарків, заготівельних кооперативів, які б забезпечували заготівлю, переробку і реалізацію сільськогосподарської продукції та постачання агровиробникам необхідних матеріально-технічних ресурсів. Слід зазначити, що переважна більшість реформаторських заходів була реалізована у встановлені президентським указом строки, тобто до квітня 2000 року.

Проте не слід вважати, що реформування аграрних відносин виконанням цих заходів була завершена. Оскільки аграрні перетворення пов'язані зі структурними змінами і оновленням усій економічної системи агровиробництва, то процес реформування продовжувався протягом тривалого періоду і триває до теперішнього часу. Вона заснована і забезпечується такими важливими законодавчими, якими є Закони України: «Про особисте селянське господарство» від 15 травня 2003 року [17]; «Про захист прав покупців сільськогосподарських машин» від 5 червня 2003 року [18]; «Про кооперацію» від 10 липня 2003 року [19]; «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 року [20]; «Про сільськогосподарський перепис» від 23 вересня 2008 року [21], «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції» від 25 червня 2009 року [22], «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» від 3 вересня 2013 року [23] та іншими актами діючого законодавства України.

Таким чином, можна визначити декілька складових частин реформування аграрно-земельних відносин: проведення земельної реформи; перетворення майнових відносин в агропромисловому комплексі; утворення в процесі зміни майнових і земельних відносин нових суб'єктів господарської діяльності, найбільш адаптованих до ринкових умов; формування аграрного ринку та ринкової інфраструктури в аграрному секторі економіки; визначення і застосування державних важелів підтримки розвитку підприємництва на селі. Зазначені ринкові перетворення сприяли утворенню потужного і конкурентоспроможного аграрного сектору економіки, який забезпечує продовольчу безпеку країни та соціальну стабільність у суспільстві, що наглядно демонструє вітчизняне сільське господарство в даний час свого функціонування.

Проте аграрно-земельні перетворення не проходили без прорахунків, поспішності, необгрунтованих заходів та інших недоліків. До них можна віднести таке: початковий етап проведення земельної реформи був покладений на обласні, районні, міські, селищні та сільські ради, які не мали ані відповідних повноважень, ані певного досвіду для її проведення; тривалий час земельна реформа носила не економічний, а суто адміністративний характер, заснований на спонтанних рішеннях центральних органів влади; мали місце прояви ігнорування «консервативного» характеру земельних відносин, які не піддаються швидкому реформуванню; земельна реформа була розпочата без достатньої підготовки до її проведення, зокрема без відповідного кадрового забезпечення тощо.

Прорахунками в здійсненні земельної реформи юридичного характеру слід визнати не підготовленість належної реформаторської правової бази, застарілість окремих положень і суперечливість нових правових актів, непослідовне і фрагментарне доповнення земельного законодавства, що надавало йому не стабільний характер. Мали місце не продумані та не обгрунтовані рішення щодо надмірного розпаювання земель сільськогосподарського призначення і поспішної реорганізації сільськогосподарських

підприємств. Саме це в даний час висунуло на порядок денний проблеми консолідації земель та утворення крупних організаційно-правових форм виробництва масової продовольчої та сировинної продукції в сільському господарстві. Зазначене свідчить про те, що в даний час ще зарано стверджувати про вичерпне виконання реформаторських цілей і завдань у сфері аграрно-земельних відносин.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства аграрно-земельна реформа знаходиться в процесі вдосконалення економічних відносин та організації виробництва в усіх галузях агропромислового комплексу [24]. Головним напрямом його розвитку мають стати перетворення виробничих відносин у землеробстві шляхом оптимізації розмірів власницької належності земельних ресурсів, приватизації засобів виробництва, виробленого продукту та одержаних доходів, запровадження нових технологій виробництва і дотримання сівозмін та інших чинників. Аграрно-земельна реформа стане дієвою лише за умови, якщо в ній будуть визначені не тільки цілі і завдання, а й всебічно відпрацьовані всі без винятку аспекти перетворень: соціальні, економічні, екологічні, правові, кадрові, професійно-освітні, культурологічні тощо.

Найважливішими складовими частинами розвитку сучасних аграрних відносин є: вдосконалення структури аграрного виробництва та зміщення нових форм господарювання на селі; реформування ціноутворення з метою досягнення паритету цін на сільськогосподарську продукцію, промислові засоби виробництва (техніку, механізми, обладнання, насіння, добрива, засоби захисту рослин) і виробничі послуги; розв'язання соціальних проблем на селі шляхом забезпечення соціальної спрямованості аграрних перетворень; створення гарантованої правової бази для усталеного існування реформованих відносин тощо. Нині в чинних актах аграрного і земельного законодавства передбачені передумови для істотного прискорення ринкових перетворень на селі шляхом закріплення відносин власності на землю, виробниче майно та інші засоби виробництва, поглиблення ринкових відносин між суб'єктами господарювання, створення ефективних організаційно-правових структур, впровадження нових механізмів регулювання аграрних відносин [25] тощо. У законодавчих актах відзначається необхідність збереження, цілісності господарського використання приватними формуваннями земельних та майнових ресурсів на основі оренди земельних часток (паїв), що забезпечує їх ефективне використання, а також розвиток соціальної сфери на селі.

Важливою умовою продовження аграрно-земельної реформи є істотне вдосконалення правового забезпечення з боку правотворчих органів. Наразі правове регулювання аграрних і земельних відносин у країні забезпечують законодавчі акти про приватизацію, про перетворення земельних та майнових відносин, про безперешкодну діяльність сільськогосподарських підприємств та аграрних товаровиробників, про власницькі засади їх діяльності, про пріоритетність соціального розвитку села тощо. Важлива роль тут належить урядовим рішенням, які мають оперативно реагувати на нові

явища в агропромисловому комплексі та визначати їх розвиток на тривалу перспективу [26].

Наукові обґрунтування продовження аграрних і земельних перетворень мають базуватися на об'єктивних економічних закономірностях, чільне місце серед яких займають: закон безперервно зростаючих матеріальних і духовних потреб людини, закон підвищення продуктивності праці, закон суспільного поділу праці, закон вартості, закон грошового обігу тощо. Без урахування зазначених об'єктивних факторів у перетвореннях, що здійснюються в агропромисловому комплексі, важко розраховувати на швидкі просування та позитивні результати.

Поряд з удосконаленням законодавства важливим є забезпечення паритетності в розвитку аграрного і промислового секторів економіки, усунення перекосів у ціноутворенні на їхню продукцію, що негативно впливає на розвиток сільськогосподарського виробництва. Українському суспільству потрібна така аграрно-земельна реформа, яка б не руйнувала вже побудоване, а створювала б рівні організаційні, економічні, фінансові, податкові та правові умови для усіх товаровиробників незалежно від форми власності. В умовах побудови правової держави проблема охорони прав та інтересів всіх суб'єктів аграрно-земельних відносин заслуговує ретельної уваги законотворців, урядовців і науковців.

Висновки. Сучасним земельним законодавством позитивно вирішені питання безоплатної передачі земельних ділянок громадянам у межах визначених норм, надання земельних ділянок в оренду, забезпечення цільового використання земель та зберігання родючості ґрунтів, визначення та закріплення прав і обов'язків землекористувачів, юридичного захисту селянина як власника землі тощо. Одночасно чинний Земельний кодекс України відкриває перспективні напрями для поглиблення і вдосконалення земельної реформи та створення повноцінних ринкових земельних відносин.

Специфіка землі як природного ресурсу, засобу виробництва і просторового операційного базису, як і не обґрунтоване втручання у сферу сільськогосподарського виробництва, не терплять некомпетентного і поспішного впливу на хід об'єктивних процесів, що мають визріти і сформуватись. Забезпечення належного і поступового розвитку аграрних і земельних відносин має забезпечити стабільний розвиток суспільства і держави. У зв'язку із цим навряд чи є обґрунтованими пропозиції щодо завершення сучасної аграрно-земельної реформи в Україні.

Література

1. Земельний фонд України станом на 1 січня 2016 року : інфографіка на сайті Держгеокадастру України від 13 травня 2016 року.
2. Хрестоматія з історії держави і права України. З найдавніших часів до початку ХХ століття: навч. посібник / Уклад. В.Д. Гончаренко. – К., 1997. – Т. 1. – С. 231.
3. Столипінська аграрна реформа // Енциклопедія історії України: у 10-и томах. / Голова редкол. В.А. Смолій. Інститут історії України НАН України. – К. : Наукова думка, 2012. – Т. 9. – С. 859.
4. Про землю: декрет II-го Всеросійського з'їзду рад від 26 жовтня 1917 року // СУ РСФСР. – 1917. – № 1. – Ст. 3.

5. Земельний кодекс України від 18 грудня 1990 року. // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1991. – № 10. – Ст. 98. Кодекс втратив чинність з 1 січня 2002 року.

6. Земельний кодекс України в редакції Закону від 13 березня 1992 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 25. – Ст. 354. Кодекс втратив чинність з 1 січня 2002 року у зв'язку з веденням у дію Земельного кодексу України від 25 жовтня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3-4. – Ст. 27.

7. Про земельну реформу : постанова Верховної Ради Української РСР № 563-XII від 18 грудня 1990 року // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1991. – № 10. – Ст. 100.

8. Про прискорення земельної реформи та приватизацію землі : постанова Верховної Ради України № 2200-XII від 13 березня 1992 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 25. – Ст. 355.

9. Про форми власності на землю : Закон України від 30 січня 1992 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 18. – Ст. 225. Закон втратив чинність на підставі Закону № 1377-IV від 11 грудня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 15. – Ст. 228.

10. Про власність : Закон України від 7 лютого 1991 року // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1991. – № 20. – Ст. 249. Закон втратив чинність на підставі Закону № 997-V від 27 квітня 2007 року // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 33. – Ст. 440. Втрата чинності Законом «Про власність» пов'язана із закріпленням його основних положень у діючому Цивільному кодексу України.

11. Про господарські товариства : Закон України від 19 вересня 1991 року // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 49. – Ст. 682. У даний час цей закон діє, за винятком ст. ст. 24-49 глави 1, які втратили чинність у частині, що стосуються акціонерних товариств, на підставі Закону України «Про акціонерні товариства» від 17 вересня 2008 року. // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 50-51. – Ст. 384.

12. Про селянське (фермерське) господарство : Закон України від 20 грудня 1991 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 14. – Ст. 186. Закон втратив чинність на підставі Закону України «Про фермерське господарство» № 973-IV від 19 червня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 45. – Ст. 363.

13. Про колективне сільськогосподарське підприємство : Закон України від 14 лютого 1992 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 20. – Ст. 272. Закон є чинним, проте колективні сільськогосподарські підприємства припинили своє існування у зв'язку з їх реорганізацією на підставі указу Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» № 1529/99 від 3 грудня 1999 року // Офіційний вісник України. – 1999. – № 49.

14. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст. 144.

15. Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки : указ Президента України № 1529/99 від 3 грудня 1999 року // Офіційний вісник України. – 1999. – № 49.

16. Про сільськогосподарську кооперацію : Закон України від 17 липня 1997 року // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 39. – Ст. 261.

17. Про особисте селянське господарство : Закон України від 15 травня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 29. – Ст. 232.

18. Про захист прав покупців сільськогосподарських машин : Закон України від 5 червня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 38. – Ст. 315.

19. Про кооперацію : Закон України від 10 липня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 5. – Ст. 35.

20. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 24 червня 2004 року // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 49. – Ст. 527.

21. Про сільськогосподарський перепис : Закон України від 23 вересня 2008 року // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 9. – Ст. 115.

22. Про оптові ринки сільськогосподарської продукції : Закон України від 25 червня 2009 року // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 51. – Ст. 755.

23. Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини : Закон України від 3 вересня 2013 року // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 20-21. – Ст. 721.

24. Статівка А.М. Правові засади сучасної аграрної реформи в Україні та роль селянина в її проведенні / А.М. Статівка // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2014. – Вип. 197. – Ч. 1. – С. 45–55.

25. Єрмоленко В.М. Аграрні майнові правовідносини приватних сільськогосподарських підприємств в Україні : автореф. дис... док. юрид. наук / В.М. Єрмоленко. – Харків, 2008. – 36 с.

26. Стратегія удосконалення механізму управління у сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 7 червня 2017 року № 413. // Офіційний вісник України. – 2017. – № 51. – Ст. 1569.

А н о т а ц і я

Каракаш І. І. Правове забезпечення аграрно-земельної реформи в Україні: минуле, сучасне, майбутнє. – Стаття.

Стаття присвячена аналізу позитивних досягнень та допущених прорахунків за минулий період проведення земельної реформи в Україні. Одночасно автором пропонуються конкретні заходи щодо подальшого реформування аграрно-земельних відносин на засадах належно утвореної законодавчої бази.

Ключові слова: земельні ресурси, аграрно-земельна реформа, ринкові відносини, вдосконалення законодавчої бази.

А н н о т а ц и я

Каракаш И. И. Правовое обеспечение аграрно-земельной реформы в Украине: прошлое, настоящее, будущее. – Статья.

Статья посвящена анализу позитивных достижений и допущенных просчетов за истекший период проведения земельной реформы в Украине. Одновременно автором предлагаются конкретные меры по дальнейшему реформированию аграрно-земельных отношений на основе надлежаще созданной законодательной базы.

Ключевые слова: земельные ресурсы, аграрно-земельная реформа, рыночные отношения, совершенствование законодательной базы.

S u m m a r y

Karakash I. I. Legal support of agrarian and land reform in Ukraine: past, present, future. – Article.

The article is devoted to the analysis of positive achievements and admitted mistakes for the expired period of land reform in Ukraine. At the same time, the author suggests concrete measures for further reform of agrarian and land relations based on a properly established legislative framework.

Key words: land resources, agrarian and land reform, market relations, improvement of the legislative base.